

Dr. Öğr. Üyesi İsa EREN

Ordu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Ordu University, Faculty of Theology.

Ordu, TÜRKİYE

isaeren@odu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0897-3822>

<https://ror.org/04r0hn449>

Ahmed Ma'bed Abdülkerîm, es-Sünnetü'n-Nebeviyyeti's-Şerîfe: Şübühât ve Rüdûd

Ahmad Ma'bed 'Abd al-Karim, al-Sunnah al-Nabawiyyah al-Sharifah: Shubuhât wa Rudud

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:

Kitap İncelemesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 06 Aralık 2024 / 06 December 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09 Ocak 2025 / 09 January 2025

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2025 / 30 June 2025

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf | Citation

Eren, İsa. "Ahmed Ma'bed Abdülkerîm, es-Sünnetü'n-nebeviyyeti's-şerîfe: şübühât ve rüdûd".
Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi 8 (Haziran 2025), 150-159.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.

İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin.

No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

This study does not require the approval of an ethics committee, as it is based on data obtained through literature review and published sources. It is hereby declared that the preparation of the study was conducted in accordance with scientific and ethical principles, and that all referenced works have been duly cited in the bibliography. During the preparation of this study, no artificial intelligence-based tool or application was employed. The entire content was produced by the author in accordance with scientific research methods and academic ethical principles. (İsa EREN).

Telif Hakkı | Copyright

Telif hakkı yazara aittir. (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.

Copyright belongs to the author. Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darulhadis İslam Araştırmaları Merkezi

Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Öz

Hadis, İslam'ın ilk çağından itibaren sübût ve delalet kaynaklı problemler nedeniyle yoğun tartışmaların yaşandığı bir ilim dalıdır. 19. Yüzyılın sonu itibariyle kadim dönemin biriktirdiği soru ve sorunlara, modern dönemin getirdiği yeni yaklaşımların da eklenmesiyle tartışmalarda artış yaşandığı görülmektedir. Hadis ve sünnete eleştirel yaklaşanlar ve sünneti tamamen reddedenler karşısında hadisçiler, bu tenkitlerin ilmî dayanaktan yoksun olduğunu belirterek iddiaları çürütme ve hadislerin güvenilirliğini ispatlama yoluna gitmişlerdir. Bu amaçla eser telif edenlerden birisi de Ezher'in önde gelen hadis hocalarından Ahmed Ma'bed Abdülkerîm'dir. Ahmed Ma'bed'in hadislerin kitâbeti ve Buhârî'deki bazı hadislerin sıhhat değeriyle ilgili iddiaları eleştirdiği *es-Sünnetü'n-nebeviyyeti's-şerife: Şübühât ve rüdûd* adlı eseri, Ezher'in modern dönemdeki tartışmalara yaklaşımını değerlendirme açısından akademisyen ve genel okuyucuya önemli bir içerik sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sünnet, Buhârî, Kur'aniyyûn, Ezher

Ahmad Ma'bed 'Abd al-Karim, al-Sunnah al-Nabawiyyah al-Sharifah: Shubuhât wa Rudud

Abstract

Since the first era of Islam, Hadith has been a branch of science that has been subject to intense debates due to problems arising from submission and evidence. As of the end of the 19th century, it is observed that there has been an increase in discussions with the addition of new approaches brought by the modern period to the questions and problems accumulated by the ancient period. Against those who were critical of the hadith and the sunnah and those who rejected the sunnah altogether, the hadith scholars went out of their way to refute the claims and prove the reliability of the hadith by stating that these criticisms lacked a scientific basis. One of those who wrote for this purpose was Ahmad Ma'bed 'Abd al-Karim, one of the leading hadith scholars of Al-Azhar. Ahmad Ma'bed's al-Sunna al-nabawiyyah al-sharifah: shubuhât wa rudud, in which he criticizes the book of hadiths and the claims about the authenticity of some hadiths in Bukhari, is a valuable content for academics and general readers in terms of evaluating al-Azhar's approach to the debates in the modern period.

Keywords: Hadith, Sunnah, Bukhari, Quranism, Al-Azhar

Giriş

19. yüzyılın sonu itibariyle İslam dünyasının karşılaştığı buhrandan çıkma çabaları ve oryantalist çalışmaların yol açtığı sorgulamalar sonucunda, sünnet ve hadisler yoğun eleştirilerin odağı olmuştur. İslam dünyasının önde gelen eğitim kurumları ve alimleri, bu eleştiriler karşısında duyarsız kalmamış; kitaplar, tezler, ansiklopediler ve makaleler aracılığıyla şüpheleri ortadan kaldırma çabası göstermişlerdir. Bu alanda çalışma yapan alimlerden biri de Ezher'e bağlı Hey'etü Kibârî'l-Ulemâ üyesi Ahmed Ma'bed Abdülkerîm'dir. Ahmed Ma'bed, hadis ve sünnet eleştirilerine karşı bir cevap olarak 2020 yılında *es-Sünnetü'n-nebeviyyeti's-şerife: Şübühât ve rüdûd* adlı eserini kaleme almıştır. Ahmed Ma'bed, 1939 yılında Feyyum'da doğmuş ve 1966'da Ezher Üniversitesi Usûlü'd-dîn Fakültesi Tefsir ve Hadis bölümünden mezun olmuştur. 1970'te aynı fakültede yüksek lisansını tamamlayan Ahmed Ma'bed, 1978'de doktorasını almıştır. Hadis ve sünnet alanındaki tahkik çalışmalarıyla tanınan

Ahmed Ma'bed, hala Ezher Camii'nde öğrencilere ders vermektedir. Yazar, "İlim meclislerinin şeyhi" olarak anılmaktadır.¹

Bu eserinde Ahmed Ma'bed, hadislerin yazım süreci, *Sahîhayn*'deki hadislerin sıhhat durumu, bu hadislerin yeniden değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, Buhârî'deki (öl. 256/870) müdelles râviler ve fidâ hadisi² gibi konulara odaklanmaktadır. Eserin, sünnet ve hadise yönelik sınırlı sayıda eleştiri içermesi, bu yönüyle eserin eleştirel derinliğini sınırlayan bir unsur olarak görülebilir. Bununla birlikte, özellikle ilelül'l-hadîs gibi hadis ilimlerinin derinliklerine vakıf olan Ahmed Ma'bed'in değerlendirmelerinin, Ezher'in bu tür tenkitlere karşı genel tutumunu yansıtmaması bakımından önemli bir kaynak teşkil ettiği ifade edilebilir. Bu yönüyle eser, nitelikli bir içerik sunmaktadır.

1. Sünnet Eleştirilerine Yaklaşım

Ahmed Ma'bed, eserin giriş kısmında, sünnet aleyhinde son dönemde ortaya atılan şüphelere cevap verme amacını açıkça ifade etmektedir. Yazar, medyanın yaygınlaşması ve teknolojiye ilerlemelere paralel olarak, sünnetle ilgili şüphelerin hem nicelik hem de nitelik açısından artış gösterdiğini vurgulamaktadır. Sünnete yönelik eleştirilere cevap vermenin yalnızca bir grubun sorumluluğu olmadığını, aynı zamanda akidesinin doğruluğuna güvenen herkesin bu konuda sorumluluk taşıması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü sünnet, İslam ve Arap toplumunun temel ilkelerini ve kimliğini şekillendiren esas bir unsurdur. Sünnet, Kur'an'daki mücmeli, itikadın tafsilini, günlük ve dönemsel ibadetleri, muâmelât ve günlük yaşamın her alanındaki ahlaki davranışların düzenlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sünnete duyulan ihtiyaç ve bu ihtiyaçtan kaynaklanan şüphelerden arındırılmış sünnetin önemi, herkes tarafından anlaşılmaktadır. Yazar, sünnetin bu yönünü vurgularken, onun bir tür vahiy olduğunu ifade etmektedir. Bu iddiasını "O kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir."³ ayetiyle temellendirmektedir. Ancak yazar, burada Hz. Peygamber'in sünnetinin tamamının vahiy ürünü olup olmadığı konusunda herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Bu görüşün, Ezher'deki geleneksel yaklaşıma sadık kalan genel temayülü yansıttığı söylenebilir (7-9, 65).

Ahmed Ma'bed, sünnet etrafında ortaya atılan "şüpheler" ile Arap Baharı arasında doğrudan bir bağlantı kurmaktadır. Ona göre, İslam dünyasında kaostan hüküm sürdüğü bir dönemin Arap Baharı olarak adlandırılması oldukça üzücüdür. İslam dünyasındaki bu kaos ve kargaşanın arkasında ise "düşmanlar ve bölgedeki işbirlikçileri" bulunmaktadır. Bir

¹ Abdullah Aydın, "Prof. Dr. Ahmed B. Ma'bed ile Hayatı, Hadisçiliği ve Çalışmaları Üzerine", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 6/1 (2008), 199-216; "el-üstâzu'd-duktûr Ahmed Ma'bed Abdülkerîm", *Azhar* (07 Nisan 2015).

² "Fidâ hadisi" olarak bilinen rivayet, "Kıyamet gününde Allah, her Müslümâna bir Yahudi ve Hristiyan verir ve 'bu senin cehennemden fidyendir (kurtuluşundur)' diyecektir" rivayetidir. Ayrıntılı bilgi için bk. İsa Eren - Salih Kesgin, "Kabül ve Red Yönünden Fidâ Hadisinin Tahlili", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 12/3 (2022), 22-45.

³ en-Necm 53/3-4.

akademisyenin, Arap Baharı'na ilişkin duygusal olmayan ve vakıya dayalı bu tespiti, Mısır'ın da benzeri bir süreçten geçmesi ve bu sürecin içinde yer almasıyla ilişkilendirilebilir. Arap Baharı gibi uluslararası etkisi olan bir süreçte, düşünce merkezlerinin, özellikle sünnet başta olmak üzere Müslümanlar arasındaki dini tartışmaları tırmandırmada rol oynadığını söylemek mümkündür. Fakat tartışmaları sadece Arap Baharı'yla ilişkilendirmenin, içerideki soru ve sorunların görülmesine mâni olabileceği göz ardı edilmemelidir. Nitekim müellifin eserinde değindiği veya değinmediği sünnetle ilgili eleştirilerin, Arap Baharı sürecinden önce de Müslüman halkların gündeminde olduğu bilinmektedir (65-66).

2. Hadisin Kitâbeti Meselesi

Yazar, eseri telifindeki temel amacı doğrultusunda hadislerin güvenilirliğini hedef alan hadis kitâbetiyle ilgili iddialara geniş bir şekilde yer vermektedir. Kendisinden önce Mu'allimî'nin (1895-1966) *el-Envârü'l-kâşife*, Muhammed Acâc Hatîb'in (1932-2021) *es-Sünne kable't-tedvîn* ve M. Mustafa el-A'zamî'nin (1932-2017) *Dirâsât fi'l-hadîsi'n-nebevî* adlı eserine işaret eden yazar, bu bahisteki gayesinin hadisin kitâbetiyle ilgili meseleye mütevazî bir katkı sağlamak olduğunu dile getirmektedir. Kur'an'ın beyanı olarak gördüğü sünnetin korunmasını, Kur'an'ın korunmasının zorunlu bir sonucu olduğunu düşünmektedir. Ahmed Ma'bed, klasik anlayış doğrultusunda sünnetin de Kur'an gibi ilahî koruma altında olduğunu savunmakta ve bu görüşünü "Bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz."⁴ ayetiyle delillendirmektedir. Yazar, hadislerin korunmasında hafıza ve yazının birlikte kullanıldığını belirtmekte ve yazıya gereken önemin verilmediğini ifade etmektedir. Ayrıca, hadislerin, Kur'an ile karışmaması kaydıyla, Hz. Peygamber dönemi boyunca ezberlemeyi kolaylaştırmak amacıyla yazıldığını, ezberlendikten sonra bu yazılı metinlerin yok edildiğini vurgulamaktadır. Müellif, yazı ve hafızadan her ikisinin de ortak hedefinin sünneti korumak olduğunu, birisi olmadığında diğersinin yerini doldurduğunu düşünmektedir. Arapların hafızadaki gücüne işaret eden yazar, sahâbe ve tâbiîn neslinden bazılarının da yazıyı, ezberlemeye katkı sağlaması amacıyla kullandıklarını altını çizmektedir. Ahmed Ma'bed'in yazılı hadis nüshalarının imha edilmesine dair bu arka plan vurgusu, imhayla ilgili rivayetlerin suistimal edilmesine karşı bir yanıt olması yönüyle değerli görülebilir. Ona göre bazı yazarlar bu vakıadan hareketle sünnetin yazımına önem verilmediği ve dolayısıyla da tasnif döneminde çokça hadis uydurulduğunu iddia etmektedirler. Ahmed Ma'bed, Râfi b. Hadîc'in (öl. 73/692) rivayet ettiği, "Benden hadis yazın, sorun yok"⁵ hadisiyle Hz. Peygamber'in hadis yazımına umumi bir izin verdiğini düşünmektedir (11-18, 62).

⁴ *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*, çev. Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), el-Hicr 15/9.

⁵ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b Ahmed b Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 4/276 (No. 4410).

Yazar, sahâbe döneminde Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın (öl. 65/684-85) hadis yazımında ve Ebû Hüreyre'nin (öl. 58/678) ise ezberde öne çıktığını, bu minvalde Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'in duasına mazhar olduğunu⁶ belirtmektedir.

Yazar, hadislerin yazılmadığına dair ileri sürülen iddialara karşılık olarak, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin yazıldığına dair kaynaklara yer vermektedir. Ebû Hüreyre'nin, Hz. Peygamber ve diğer sahâbeden öğrendiği hadisleri, aralarında Medine Valisi Mervân b. Hakem'in de (öl. 65/685) bulunduğu seksen kadar sahâbe ve tâbiüne aktardığını ifade etmektedir. Mervân'ın, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadisleri gizlice kâtibine yazdırmasını, onun ölümünden önce bildiği hadisleri koruma altına alma kaygısı ve hassasiyetine bağlamaktadır. Mervân'ın yazdırdığı bu hadis nüshalarının oğlu Abdülazîz b. Mervân'a (öl. 86/705) ulaştığı bilinmektedir. Yazar, eserin devamında Ebû Hüreyre ve onunla irtibatlı olan kişilerin hadis yazımına ilişkin tecrübelerine yer vermektedir. Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den öğrendiği iki kaptan birisini yaymadığına dair aktarılan bilgiye değinen yazar, İbn Hacer'in (öl. 852/1449) "yayılmayan bilginin" güvendiği bir kişiye yazdırılması gerektiği görüşünü paylaşmaktadır. Ahmed Ma'bed, bu bağlamda kullandığı delillerden birisi, öğrencisi Beşir b. Nehîk'in Ebû Hüreyre'ye ait hadisleri yazmasıdır (18-35).

Yazar, bu konuda eleştirisini yönelttiği isimlerden biri olarak Reşîd Rızâ'yı (1865-1935) ele almaktadır. Ahmed Ma'bed, Reşîd Rızâ'nın Enes'in rivayet ettiği "İlmi yazıyla kayıt altına alın" hadisinin zayıf olduğu yönündeki görüşünü, diğer sahâbe tarafından gelen rivayetlerle desteklendiğini belirterek reddetmektedir. Burada görüldüğü gibi, Ahmed Ma'bed, Ezher'deki genel yaklaşıma uygun olarak Reşîd Rızâ'ya karşı ilmî bir eleştiri getirmiş ve vefat eden alimlere yönelik olduğu gibi, "Allah'ın rahmeti üzerine olsun" ifadesini kullanmıştır. Bu yaklaşım, yazarın görüşlerine katılmasa da Reşîd Rızâ'nın konumuna duyduğu saygıyı gösteren önemli bir detaydır (19).

Ahmed Ma'bed, iddia edilenin aksine, hadislerin Hz. Peygamber'in umumî bir emri ve izniyle yazıldığını savunmaktadır. Bu görüşünü, Hz. Peygamber'in hadisleri yazmak için sahâbeye verdiği izinle, aynı zamanda bazı alimlerin bu konuda söyledikleriyle desteklemektedir. Yazar, bu delilleri kullanarak hadislerin yazılmasının Hz. Peygamber'in onayıyla gerçekleştiğine dair argümanlar sunmaktadır. Hz. Peygamber'in döneminde yazının kullanıldığını, İbn Tolun'un (öl. 953/1546) *İ'lâmü's-sâ'ilîn 'an kütübi seyyidi'l-mürselîn* adlı eserinde yer verdiği Hz. Peygamber'e ait kırk dokuz mektupla da temellendirilmektedir. Bu mektuplar, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini, İslam'ın ahkam ve akaidine dair bilgileri içermektedir. Yazar, çalışmasının devamında Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın hadisleri yazması ve eseri *es-Sahîfetü's-sâdika*'nın hadis kitâbetinin tespitindeki rolüne dair rivayetlere yer vermektedir. Müellif, *es-Sahîfetü's-sâdika*'nın değerini, Zehebî'nin (öl. 748/1348) hafızası güçlü olan râvilerden elde edilen hadislerle yazıldığı için güvenilir bir kaynak olduğu yönündeki görüşüyle

⁶ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîh-i Müslim*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. (Beyrut: Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1991), "Fezâ'ili's-sahâbe", 159.

desteklemektedir. Yazara göre Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın yazılı hadis eseri, öğrencileri aracılığıyla Şam, Mısır ve Irak başta olmak üzere İslam dünyasına yayılmıştır (47-64).

3. Hadislerin Sıhhatinin Yeniden Değerlendirilmesi

Ahmed Ma'bed, Kur'an'daki nassı kabul edip sünnetin teşrîî değerini reddeden Kur'aniyyûn'un, aslında Kur'an'a karşı çelişkili bir tavır sergilediklerini belirterek, bu tutumun tutarsızlık oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Müellif, Kur'aniyyûn'un “Allah'a ve peygambere itaat edin ki rahmete erdirilesiniz.”⁷ ayeti başta olmak üzere Kur'an'da Hz. Peygamber'e itaati emreden ayetlere ters bir yaklaşım sergilediklerini düşünmektedir (66).

Ahmed Ma'bed, özellikle *Sahîhayn* ve diğer hadis eserlerine yönelik olarak zayıf ya da uydurma hadis bulunduğu gerekçesiyle yapılan yeniden değerlendirme çağrılarını kasıtlı bulmaktadır. Ona göre, sahih hadisleri zayıf ve uydurma rivayetlerden ayıklama süreci, aslında Hz. Peygamber döneminde başlamış ve muhaddislerin geliştirdiği usullerle nihayete ermiştir. Buna ek olarak, sünnete yönelik eleştirilerde bulunanların en büyük yanlışlarından birinin, sünnetin sübût ve delaletine ilişkin bilgileri alanında uzman kişilerden öğrenmek yerine, kişisel görüş ve yorumlarına dayanarak hareket etmeleri olduğunu ifade etmektedir. Ahmed Ma'bed, Buhârî ve Müslim'in sıhhati üzerinde icmâ bulunduğunu, buna karşı çıkanların azınlığı ifade ettiğini söylemektedir. Yazara göre şimdiye kadar *Sahîhayn*'i hedef alan eleştirilere bakıldığında geçmiştekilerin harfi harfine tekrarı olduğu anlaşılmaktadır. Müellife göre *Sahîhayn*'a yönelik eleştiriler ya ilmî dayanağı olmayan bir safsata ya da *Sahîhayn*'ın doğru anlaşılması halidir (67-72).

Modern dönemde hadis ve sünnete eleştirel bakanların, önceki iddiaları tekrarlamaktan öteye geçemediklerini belirterek bu durumu "iflas" olarak nitelendirmektedir. *el-Câmi'u's-sahîh*'in beşer ürünü olduğu için hata ve doğruluk içerebileceğini belirten Mısırlı yazar Ahmed eş-Şehâvî'ye yanıt olarak *el-Câmi'u's-sahîh*'in güvenilir râviler yoluyla Hz. Peygamber'e ulaşılarak onun sözlerini içermesiyle mutlak manada bir beşer ürünü olarak görülemeyeceğini belirtmektedir. Buhârî'nin eserinin kudsiyeti, râvisinin Buhârî olmasından değil Hz. Peygamber'in ibadet, muâmelât ve ahlaka dair beyanlarını içermesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca ona göre *el-Câmi'u's-sahîh*, kişinin şahsına ait özel bir eser olma özelliğinden ümmete mal olmuş bir eser niteliğine kavuştuğu için hafife alınması ya da basit düzeylikteki bir çalışmayla içerdiği hadislerin kabul veya reddi doğru değildir. *el-Câmi'u's-sahîh*'i, İslam ümmetinin kimliğini yansıtan büyük medeniyetinin temel unsurlarından biri ve ahkam ile akidenin başlıca kaynaklarından biri olarak değerlendirmektedir. Ahmed Ma'bed, *el-Câmi'u's-sahîh*'in hata ve doğrular barındıran sıradan bir beşer ürünü olarak değerlendirilebilmesi için, önceki dönemlerde hiçbir denetim sürecinden geçmemiş olması gerektiğini savunmaktadır. Bu açıdan, *el-Câmi'u's-sahîh* üzerine bir değerlendirme yapılabilmesi için, özellikle önceki dönemde tamamlanan çalışmaların gözden geçirilmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır. Buhârî'nin,

⁷ Âl-i İmrân 3/132.

Hız. Peygamber ile aynı dönemde yaşamamış olmasından dolayı eserindeki hadislerin güvenilirliğinin sorgulanmasını mantıklı görmemektedir. Hız. Ebû Bekir'in "Meyveler ve çayırılar."⁸ ayetini anlamadığına dair rivayet üzerinden sahâbenin de hata yapabileceğini belirten Şehâvî, Buhârî'yle ilgili iddialarına nispetle Hız. Ebû Bekir'le aynı dönemde yaşamamış, ondan işitmediği halde bu rivayeti delil almasını tenâkuz olarak görmemektedir (103-121).

4. Buhârî'de Müdellis ve Hadis Uyduran Râvilerin Varlığı İddiası

Müellif, eserin devamında Ezher mezunu Mustafa Râşid'in Buhârî'deki müdellis râviler nedeniyle hadislerin %60'ının uydurma olduğu yönündeki iddialarına⁹ yanıt vermektedir. Râşid, tedlîs ile yalanın aynı anlama geldiğini belirtirken müellif, yalanın aslı olmayan bir şeyi söyleme, tedlîsin ise olan bir sözün nasıl elde edildiğini açıkça belli etmeme olduğunu belirterek tedlîs ile yalanın eş anlamlı görülmesine itiraz etmektedir. Râşid'e göre Buhârî'deki müdellis râvilerin sayısı elli yedi, rivayet ettikleri hadislerin sayısı 3 bin 260'tır. Ahmed Ma'bed, bu verilerden hareketle Buhârî'deki müdelles rivayetlerin sayısının %60 olamayacağını, zira Buhârî'de 7 bin 563 senedli hadis olsa da bu rakamın muallaklarla birlikte on bine yükseldiğini kaydetmektedir. Dolayısıyla, müdelles rivayetler üzerinden bir kıyaslamaya gidildiğinde yüzdelik oran altmış değil otuz olmaktadır. Burada Ahmed Ma'bed'in Buhârî'yle ilgili aleyhte görülen bir durumu düzeltme adına muallak rivayetleri devreye soktuğu görülmektedir. Oysa bazı hadisçiler, Buhârî'de yer alan muallak rivayetlerle ilgili eleştirilere yanıt verirken, muallak rivayetlerden temrîz sigasıyla kullanılanların Buhârî'nin şartına uygun olmadığı için Buhârî'ye yönelik eleştiride delil olarak kullanılmasının doğru olmadığını vurgulamaktadır.¹⁰ Ahmed Ma'bed, ayrıca tedlîs yapanların hepsinin tek bir sınıfta değerlendirilemeyeceğini, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (öl. 143/760) gibi nadiren, Süfyân es-Sevrî (öl. 161/778) gibi az ve aynı zamanda sikalardan rivayet eden ve Süfyân b. Uyeyne (öl. 198/814) gibi sadece sikalardan tedlîs yapanların bulunduğunu belirtmektedir. Ahmed Ma'bed, tedlîste birinci ve ikinci mertebeyi oluşturan bu tür tedlîslerin râvi ve rivayetine bir zararının olmayacağını ifade etmektedir. Üçüncü, dördüncü ve beşinci mertebedeki tedlîslerden de râvinin, ittisalini açıkladığı takdirde bu tür tedlîslerin bir zararının olmayacağını dile getirmektedir. Buradan hareketle Ahmed Ma'bed, tedlîs yapmakla itham edilen muhaddislerin hepsinin aynı kategoride kabul edilmesinin neticesinde Buhârî'nin eleştirilmesini doğru bulmamaktadır (73-82).¹¹

Ahmed Ma'bed'in üzerinde durduğu bir diğer konu, Buhârî'nin hadis aldığı hocalarından İsmâil b. Ebû Üveys'in (öl. 226/841) güvenilir bir râvi olup olmadığıyla ilgilidir. Râşid, Medine'deki alimler arasında yaşanan ihtilafları giderme adına hadis uydurduğuna dair

⁸ Abese 80/31.

⁹ Mustafa Râşid, "Havâlî %60 min ehâdîsi'l-Buhârî ğayri sahîh", *Hewar* (21 Ağustos 2014).

¹⁰ Muhammed İyd Abdülazîz Ebû Kerîm, "Difâ'an anî'l-imâmi'l-Buhârî ve sahîhihi ve reddin li metâini'l-hadâsiyyîn", *Mecelletü'd-Dirâsâti'l-Arabiyye* 41/1 (2020), 368-369.

¹¹ Tedlîs'teki dereceler ve daha detaylı bilgi için ayrıca bk. Veysel Özdemir, *Tedlîs Değerlendirmelerinde Usul* (Ankara: İlâhiyât, 2014); Nurdan Genç - Bekir Özüdoğru, "İsnad Ağı, Otorite Alanı ve Rivayetleri Bağlamında Katâde b. Diâme (öl. 117/735)", *Amasya İlahiyat Dergisi* 20 (2023), 79-110.

itirafını, cerh ta'dîl kitaplarında hadis hırsızlığı¹² yaptığı ve hadis uydurduğuna dair kanaatinden hareketle Buhârî'nin ondan on altı hadis almasını sorgulamaktadır. Ahmed Ma'bed, İsmâil b. Ebû Üveys'in "hadis uydurdum" itirafını destekleyecek bir delilin olmadığını, Buhârî'nin ondan iki yüz yirmi sekiz hadis rivayet ettiğini; ama bu hadislerden uydurma olduğu ispatlanan bir hadisin bulunmadığını ifade etmektedir. Başta İmam Ahmed (öl. 241/855) olmak üzere diğer alimlerin onu tevsik eden değerlendirmelerini, Buhârî ve Müslim'in ondan hadis alacak derecede güvenilir kabul etmelerine işaret etmektedir. Akabinde Râşid'in, İsmâil b. Ebû Üveys hakkındaki cerh lafızlarını dikkate alıp ta'dîl lafızlarını görmezden gelmesini eleştirmektedir. Böylece müellif, hadislerle eleştirel yaklaşan yazarlarda görülen temel bir soruna dikkat çekmektedir. Bu sorun, eleştirilen bir hadisin senedinde yer alan râvî hakkında cerh ifadelerini öne çıkarıp ta'dîl ifadelerini ise göz ardı etmeleridir. Bir diğer nokta ise İsmâil b. Ebû Üveys'in hadis uydurmakla ilgili sözünün doğruluğunu teyid etmeden özelde Buhârî genelde ise hadis külliyyatına yönelik eleştirilerinde bir delil olarak kullanmasıdır (84-88).¹³

Ahmed Ma'bed, eserin sonunda fidâ hadisiyle ilgili eleştirilere yönelik bir değerlendirmede bulunmaktadır. Yazara göre "Kıyamet gününde Allah, her Müslümana karşı bir Yahudi ve Hristiyan verir ve 'bu senin cehennemden fidyendir (kurtuluşundur)' denir"¹⁴ rivayetini, zulme maruz kalanların haklarının karşılığının verilmesi çerçevesinde yorumlamaktadır. Buna göre mazlumlar, işledikleri günahların ahirette zalimlere yıkılması suretiyle haklarına kavuşurlar. Ahmed Ma'bed, "Kıyamet günü bazı Müslümanlar, dağlar kadar günahla gelir de Allah onların günahlarını bağışlar ve Yahudi ile Hristiyanların üzerine koyar."¹⁵ rivayetinin "*Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.*"¹⁶ ayetine aykırı olduğu gerekçesiyle eleştirilmesini de doğru bulmamaktadır. Ahmed Ma'bed'e göre bir kişinin diğerinin günahını yüklenmemesi genel bir kaide olsa da "Kıyamet gününde kendi günahlarını eksiksiz yüklendikleri gibi bilgisizce saptırdıkları kimselerin günahlarından da yüklenmiş oldular."¹⁷ ayeti gereği kişinin, günah işlemesine sebep olduğu kişilerin günahını da yükleneceğini belirtmektedir (123-148).¹⁸

Sonuç

Mısır'ın önde gelen hadis hocalarından Ahmed Ma'bed, daha çok yaptığı tahkik çalışmaları, Ezher camiinde ilelül-hadîs, tahrîc ile cerh ve ta'dîl başta olmak üzere hadis ilimleri üzerine yaptığı halka dersleriyle bilinmektedir. Çalışmalarında muhaddislerin hadis metodolojisinin

¹² Hadis hırsızlığının, yazdığı hadis kitabını kitap sahibi alimlerden aldığı hadislerle derlemiş olmasına bağlanmaktadır. Bk. Hüseyin Akgün, "Buhârî'nin Yazılı Kaynakları Üzerine Bir Araştırma", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54 (Haziran 2023), 7; Ayrıca bk. Ali Kuzudişli, "Hadis Hırsız (Sâriku'l-Hadîs): Bir Cerh Teriminin Anlattıkları", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/8 (2015), 43-60.

¹³ Hadis münekkidlerinin İsmâil b. Ebû Üveys hakkındaki değerlendirmeleri için ayrıca bk. Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehzîb* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 1/310-312.

¹⁴ Müslim, "Tevbe", 49 (IV/2119).

¹⁵ Müslim, "Tevbe", 51 (IV/2120).

¹⁶ en-Necm 53/38.

¹⁷ en-Nahl 16/25.

¹⁸ Konu ile ilgili ayrıca bk. Eren - Kesgin, "Kabûl ve Red Yönünden Fidâ Hadisinin Tahlili".

anlaşılır kılınmasına odaklanmış olsa da modern dönemdeki hadis ve sünnet eleştirilerine bigane kalmadığı görülmektedir. *es-Sünnetü'n-nebeviyyeti'ş-şerife: Şübühât ve rüdûd* adlı eseri, hadislerin kitâbeti, Buhârî'deki hadislerin yeniden gözden geçirilmesi, Buhârî'deki müdellis râviler ve Müslim'deki fidâ hadisi gibi sınırlı sayıda konuyu içermektedir. Bu durum dikkate alındığında eserde, modern dönem hadis eleştirilerinin kapsamlı bir analizinin yapıldığı, buna karşı yanıtların verildiğini söylemek oldukça güçtür. Müellif eserde, Kur'aniyyûn başta olmak üzere hadis ve sünnete eleştirel yaklaşanların görüşlerini, tutarsızlıklarına dikkat çekerek tenkit etmektedir. Tutarsızlıklar noktasında haklı görülen yazarın, bazı meselelerde delile dayalı değerlendirme yapma yerine yüzeysel yanıtlar verdiği görülmektedir. Örneğin *el-Câmi'u's-sahîh*'teki hadislerin yeniden gözden geçirilmesi çağrısına, klasik dönemdeki ulemanın bu konudaki gerekli tüm çalışmaları yaptığı ve hadislerin hepsinin sahih olduğunu belirterek karşılık vermektedir. *el-Câmi'u's-sahîh*'te mevzû hadislerin bulunduğunu iddia edenlerin nezdinde, eserin sıhhati üzerine icmânın olduğu yanıtı yeterli bir delil teşkil etmemektedir. Bununla birlikte Ezher'in kıdemli bir hadis hocası olan Ahmed Ma'bed'in bu eseri, Ezher'in hadis ve sünnetle ilgili tartışmalar karşısında genel yaklaşımını yansıtmaları açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça/References/المصادر

- Akgün, Hüseyin. “Buhârî’nin Yazılı Kaynakları Üzerine Bir Araştırma”. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 54 (Haziran 2023), 1-24.
- Aydınlı, Abdullah. “Prof. Dr. Ahmed B. Ma’bed ile Hayatı, Hadisçiliği ve Çalışmaları Üzerine”. Hadis Tetkikleri Dergisi 6/1 (2008), 199-216.
- Ebû Kerîm, Muhammed İyd Abdülazîz. “Difâ’an anî’l-imâmî’l-Buhârî ve sahîhihi ve reddeni li metâini’l-hadâsiyyîn”. Mecelletü’d-Dirâsâtî’l-Arabiyye 41/1 (2020), 343-380.
- Eren, İsa - Kesgin, Salih. “Kabûl ve Red Yönünden Fidâ Hadisinin Tahlili”. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 12/3 (2022), 22-45.
- Genç, Nurdan - Özüdoğru, Bekir. “İsnad Ağı, Otorite Alanı ve Rivayetleri Bağlamında Katâde b. Diâme (öl. 117/735)”. Amasya İlahiyat Dergisi 20 (2023), 79-110.
- İbn Hacer, Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. Tehzîbü’t-tehzîb. 15 Cilt. Kahire: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, ts.
- Kuzudişli, Ali. “Hadis Hırsızı (Sâriku’l-Hadîs): Bir Cerh Teriminin Anlattıkları”. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4/8 (2015), 43-60.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. Sahîh-i Müslim. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai’l-Kütübi’l-Arabiyye, 1991.
- Özdemir, Veysel. Tedlîs Değerlendirmelerinde Usul. Ankara: İlâhiyât, 2014.
- Râşid, Mustafa. “Havâlî %60 min ehâdîsi’l-Buhârî ğayri sahîh”. Hewar. 21 Ağustos 2014. Erişim 19 Nisan 2020. <https://www.ahewar.org/debat/show.art.asp?aid=429288>
- Taberânî, Ebû’l-Kâsım Müsnidü’d-Dünyâ Süleymân b Ahmed b Eyyûb. el-Mu’cemü’l-kebîr. thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.
- Azhar. “el-üstâzu’d-duktûr Ahmed Ma’bed Abdülkerîm”. 07 Nisan 2015. Erişim 19 Temmuz 2022. <https://www.azhar.eg/details/ArtMID/821/ArticleID/8682>